

KONFLIKT O VODU VE STŘEDNÍ ASII

WATER CONFLICT IN CENTRAL ASIA

Barbora WINTEROVÁ*

Abstrakt

Článek se zabývá určením problematiky konfliktů o vodu. Cílem je definovat a analyzovat potenciál konfliktů ve Střední Asii. V textu je aplikována typologie Petera Gleicka, která se jako jedna z mála zabývá problematikou konfliktů o vodu, přičemž z hlediska použité metodologie převažuje deskriptivní analýza. Oblast Střední Asie splňuje téměř všechny Gleickovy indikátory, podle nichž se nelze konfliktu vyhnout.

Abstract

This paper focuses on the determination of water conflict problem. The ambition was to define and analyse the conflict potential in Central Asia. The paper uses the typology of Peter Gleick which is one of few that are engaged in the problem of water conflicts. There was generally chosen descriptive analysis. The region of Central Asia fulfills almost all of Gleick's indicators according to which the conflict cannot be cut out.

Klíčová slova

Konflikt o vodu, vodní politika, Střední Asie.

Keywords

Water conflict, water policy, Central Asia.

ÚVOD

Konflikty o vodu se stávají stále aktuálnějším tématem. Nárůst populace, ekonomický růst nebo globální klimatické změny způsobují růst poptávky po vodních zdrojích. V některých oblastech však neexistuje možnost navýšení spotřeby vody, protože se zde další vodní zdroje nenacházejí. Již v minulosti se objevovala varování vědců, že se kolem roku 2000 povedou války o vodu. Jejich pesimistické předpoklady se sice nenaplnily, ale konfliktní potenciál některých oblastí vskutku narostl. Téma konfliktů o vodu je o to významnější, že voda je zdroj nenahraditelný a ze své podstaty životně důležitý, čímž se podstatně liší od všech ostatních surovin a zdrojů. Pozadí, důvody a charakteristiky vypuknutí konfliktů o vodu však prozatím nebyly předmětem mnoha analýz, což naznačuje, že jde o poměrně nový fenomén.

Cílem této práce je analýza konfliktu o vodu ve Střední Asii, přičemž jako teoretický rámec pro provedení analýzy je využita teorie Petera Gleicka. Tato teorie je představena v 1. kapitole a její aplikace na případovou studii Střední Asie jakožto hlavní výzkumný cíl práce je provedena v závěru.

V další části je řešeno pozadí problematiky sporů o vodu ve Střední Asii, vysychání Aralského jezera, závislost jednotlivých zemí na zavlažovacím systému, znečištění vodních toků a nastínění

* E-mail: Winterova.B@seznam.cz

role jednotlivých zemí v konfliktu. Důraz je kladen na dělbu vody z řek Amudarja a Syrdarja, jež jsou největšími zdroji vody v oblasti. Kvůli limitovanosti práce jsou však zmíněny pouze některé konfliktní vztahy mezi státy, a sice ty, které autorka shledala nejdůležitějšími. Na závěr je aplikována již zmíněná teorie Petra Gleicka, která je jednou z mála komplexních teorií zabývajících se přímo problematikou konfliktů o vodu.

Práce se opírá o zdroje z International Crisis Group, online textů Middle East Review of International Affairs a New York University School of Law. Dalšími stěžejními zdroji práce se staly články a texty ze serveru EurasiaNet a informace získané z institutu Central Asia-Caucasus Institute při Johns Hopkins University ve Washingtonu.

PŘEDSTAVENÍ TEORIE

Voda je základním zdrojem důležitým pro společnost i přírodu; v posledních letech množství spotřeby vody a systémů, které jsou na ní existenčně závislé, narostl. Jak voda, tak vodní zdroje by se pravděpodobně mohly stát důvodem vojenské akce a instrumenty války. Příčinou je populační růst a zlepšující se životní podmínky, které navyšují poptávku po vodě. Nezanedbatelným faktem v celé problematice jsou také globální klimatické změny.

Většina vodních zdrojů a toků překračuje hranice jednotlivých států, čímž se problematika dostává do roviny mezinárodních vztahů. Dělbá vodních zdrojů uvnitř státních hranic může být ošetřena právním rámcem daného státu, nikoli však, překračuje-li hranice. Situace se stává problematičtější, pokud se spor netýká pouze dvou států, ale je multilaterální.^{1, 2} Většina sporů, jež kdy byly vedeny o vodu, se vyřešila nenásilně. Nicméně jednání mezi státy je často velmi komplikované a může například vést ke snaze znárodnit vodní zdroj, i když společné užívání by dotyčným státům přineslo větší benefity.^{3, 4, 5}

V oblastech jako např. Blízký východ a Střední Asie je voda nedostatkovým zdrojem, který se stává důležitým pro ekonomiku a zemědělský vývoj. Také průmyslové aktivity ovlivňující kvalitu vody hrají nezanedbatelnou roli v potenciálu vypuknutí konfliktu kvůli vodě.⁶ V regionech, kde se problematika vody dostala do nejvyšších pater politiky, pravděpodobnost vypuknutí konfliktu o vodní zdroje narůstá. Existují však kontroverze kvůli nejasnému pojítku mezi surovinami a environmentálními problémy a jejich vlivu na mezinárodní bezpečnost. Není žádný záznam o tom, že by spory a tenze ohledně vody vedly k významnému násilnému konfliktu na vnitrostátní či mezistátní úrovni. Například na domácí úrovni mohou mít revolty obyvatel a úmyslné útoky na vodohospodářská zařízení, respektive teroristické útoky, podhoubí ve vodní problematice, nebyl však zaznamenán případ, kdy by nedostatek vody vedl přímo k občanské válce. Obdobně je tomu na mezistátní úrovni.^{7, 8}

Jako bezpečnostní hrozby chápe Gleick suroviny a environmentální problémy, které snižují kvalitu života a ústí v třenice na nadnárodní i národní úrovni. V extrémním případě tyto faktory mohou vést až k ozbrojenému konfliktu. Suroviny a environmentální záležitosti si vymezují čím dál tím větší místo v mezinárodní politice a také začínají hrát svou roli ve válce. Podle současných výzkumů propukají konflikty častěji na lokální a regionální úrovni a v rozvojových zemích, kde jsou suroviny potřebnější k přežití a kde existuje menší možnost, že budou nahrazeny či jinak doplněny.^{9, 10}

Nespravedlivé rozdělení vody bylo již v minulosti zdrojem regionálních a mezinárodních sporů. Tyto konflikty budou pravděpodobně pokračovat a na některých místech narůstat na intenzitě spolu s růstem populace a jejich potřeb vody pro zemědělství, průmysl a ekonomický rozvoj. S tím souhlasí také Kupchinsky, když dodává, že podle některých odhadů v roce 2015 budou žít tři miliardy lidí ve státech, které budou trpět nedostatkem vody.^{11, 12}

Dále Gleick hovoří o vodě jako o vojenském a politickém prostředku k dosažení cíle a jako o možném cíli vojenské akce. Voda se může stát součástí politických a vojenských akcí za předpokladu, že má zásadní vliv na sílu národa (ovlivňuje jeho ekonomickou nebo politickou moc).

Za těchto podmínek se stává součástí mezinárodních bezpečnostních analýz, kterým doposud kralovaly neobnovitelné suroviny (například velmi medializované spory o ropu).

Stejně tak důležitá je pro Gleicka voda jako instrument války. Již v minulosti byla voda a její systémy cílem a nástrojem války. I když je voda obecně chápána jako obnovitelný zdroj, její množství na zemi je ve skutečnosti omezené. Voda je také nesouměrně rozdělována a často se stává předmětem kontroly ze strany jednoho národa nebo skupiny, v případě Střední Asie můžeme ještě zavést kritérium strany států na horním či dolním toku.^{13, 14} Za takových okolností se možnost užití vody k politickým nebo vojenským cílům přímo nabízí. Užití přístupu k pitné vodě jako politického nástroje může vést k vlně násilí ze strany druhého národa. Jak dodává také Vuković, požadavky jednoho státu na změnu alokace vodních zdrojů mohou u státu druhého vést ke snaze odstranit ho od takového činu, a situace tak může ústít v konflikt.^{15, 16}

Dále je třeba rozvést tvrzení, že narůstají také spory mezi chudými a bohatými národy o vodu kvůli nespravedlivému rozdělení a užívání vody. Přerozdělovat vodu je velmi komplikované, na rozdíl od jiných surovin neexistuje totiž za vodu náhrada. I podle Vukoviće může znečišťování vodních toků hrát významnou roli v potenciálním konfliktu. Kupříkladu průmyslová havárie v sousedním státě, která znečistí vodní toky jiného státu, může významně přispět k vypuknutí konfliktu.¹⁷

Nerovnosti existují také v užívání vody pro účely zavlažování a k produkci elektrické energie. Rozdíly v úrovni a kvalitě vodního rozvoje nejsou vždy důsledkem nedostatku vody či její špatné dostupnosti. Významnou roli zde hraje přístup ke kapitálu, technologiím a know-how a nízká efektivita vládních struktur, které nejsou schopny zajistit a implementovat efektivní zemědělskou nebo energetickou politiku. Ve většině případů vedou zdrojové a surovinové nerovnosti k chudobě, zkrácení průměrné délky života a utrpení. Nicméně neústí přímo v konflikt. Jak se také zmiňuje Vuković, prozatím šlo vždy o kombinaci politických, strukturálních a institucionálních faktorů, které konflikt vyvolaly.¹⁸

Dále Gleick řeší problematiku budoucích konfliktů o vodu. V minulosti byla voda zřídka jediným důvodem válečného konfliktu, avšak v současné době se voda stává stále cennější, a pravděpodobnost vypuknutí konfliktu o vodu se proto zvyšuje. Novým nebezpečím se v posledních letech stal i tzv. sklenkový efekt. Globální klimatické změny budou ovlivňovat dostupnost vody v mnoha směrech. Těmi nejzřejmějšími hrozbami jsou jednak vypařování vody kvůli zvyšujícím se teplotám, jednak vyšší spotřeba vody opět kvůli zvýšené teplotě.^{19, 20}

Aby vznikl ucelený rámec nazírání na konflikty o vodu, je nutné zabývat se také dimenzí mezinárodního práva a jeho nahlížením na problematiku. V roce 1991 Mezinárodní právní komise (International Law Commission) vypracovala Konvenci Organizace spojených národů o právech a nenavigačním využití mezinárodních vodních toků (UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses). Mezi základní principy této úmluvy například patří spravedlivé užívání vodních zdrojů, závazek zdržet se způsobení škody ostatním státům v povodí a závazek vyměňovat si pravidelně hydrologická a ostatní relevantní data a informace.

Nejprve je nezbytné definovat pojem spravedlivého užívání vodních zdrojů. Spravedlivé užívání vodních zdrojů znamená, že každý stát je zmocněn ke spravedlivému a rozumnému rozdělování vody k prospěšným účelům. Spravedlivý však neznačí rovný, proto musí být zahrnuto mnoho dalších faktorů, které hrají v dělbě vody významnou roli – např. populace, geografické umístění nebo dostupnost alternativního zdroje.

Dále se mezinárodní právo zabývá prevencí významného poškození zájmů jiného státu. Podle tohoto principu je stát povinen zabránit akcím, které by mohly poškodit aktivity či vlastnictví jiného státu. Je ale problematické určit, do jaké míry nesou státy na horním toku odpovědnost za své akce, které ekonomicky a environmentálně poškozují státy na toku dolním.

Je také zapotřebí osvětlit závazek „informovat“. Implikuje povinnost států informovat ostatní státy o jakýchkoli aktivitách týkajících se dělby vody, které by mohly mít na ně vliv. To dává

dotyčnému státu možnost vymoci si zmírnění akce, právo protestu a šanci změnit celou akci nebo jí zamezit.

V mezinárodním právu je také obsažen závazek „sdílet data“. Tento závazek se potýká s problémem, že v některých státech podléhají konkrétní data utajení. Jinak ovšem poskytování a sdílení dat napomáhá tvorbě efektivního vodního managementu, například lepšímu řízení vodních zdrojů.

Ve snaze vykreslit celou obšírnost problematiky je třeba se zabývat i kooperativním managementem mezinárodních řek. Jde o povinnost všech států v povodí participovat na vývoji, užívání a ochraně sdílených vod. Tato kooperace může být zajištěna formou komise.

Jako poslední důležitou část mezinárodního práva uvádí Gleick závazek řešit spory mírově. Podle Charty OSN by měly být řešeny všechny spory mírově, tento závazek se tedy netýká jen konfliktů o vodu. Řešením by mělo být vytvoření komise, která by zastřežovala komise zabývající se vodním managementem v povodí a zároveň by měla pravomoc přijímat a vyšetřovat stížnosti a následně předkládat možná řešení zasaženým stranám. Spory také může řešit Mezinárodní soudní dvůr v Haagu, ovšem za předpokladu, že obě strany budou respektovat jeho rozhodnutí.^{21, 22}

Jak vyplývá z výše uvedeného, Gleickova teorie je poměrně rozsáhlá. Pro potřeby tohoto textu je nutné vyabstrahovat základní body, které budou následně aplikovány na případovou studii o Střední Asii. Co se týče úlohy vody v daném konfliktu, je možné z celého textu vyčlenit tyto body:

- Nespravedlivé rozdělení vodních zdrojů a z toho vyplývající snaha o jejich přerozdělení kvůli nedostatku vody nebo špatnému přístupu k ní. Nespravedlivé rozdělení vodních zdrojů bylo i v minulosti příčinou sporů, které v současné době nabírají na intenzitě. Tyto spory mohou být mezistátní, vnitrostátní či nestátní. Roli zde také hrají klimatické změny.
- Voda může být zneužita jako vojenský prostředek. Užití vody jako možné zbraně se nabízí hlavně státům na horním toku. Zastavení dodávek vody by mělo fatální důsledky.
- Voda jako politický prostředek k dosažení politického cíle. Státy na horním toku, které ovládají vodu strategicky důležitou pro dolní státy, získávají významný vyjednávací, někdy dokonce až vyděračský potenciál.
- Vodní zdroje jako cíl nebo prostředek násilí. I voda se může stát cílem například teroristické akce, kupříkladu otrávení vody v přehradě, jež je využívána jako zdroj pitné vody, by mělo nedozírné následky.
- Voda může být vojenským cílem. Pokud se jeden stát cítí ohrožen druhým, například se obává ztráty přístupu k vodním zdrojům, může zasáhnout obsazením strategicky významné přehrady.
- Rozvojové spory nabývající sociálně-ekonomického charakteru. Spory mezi rozvojovými státy kvůli vodě jsou dány významem vody pro ekonomický rozvoj, proto je také potřeba vody navyšována, což následně způsobuje pnutí mezi státy či regiony. K rozvojovým sporům se dají zařadit také konflikty kvůli znečištění vod.²³

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY STŘEDNÍ ASIE

V roce 1991 se rozpadl SSSR, a dal tak vzniknout mimo jiné i pěti samostatným středoasijským republikám – Kyrgyzstánu (hl. město Biškek), Tádžikistánu (hl. m. Dušanbe), Uzbekistánu (hl. m. Taškent), Turkmenistánu (hl. m. Ašchabad) a Kazachstánu (hl. m. Alma-Ata, později Astana). Dlužno dodat, že prakticky žádná z nich po samostatnosti netoužila. Členství v SSSR těmito zemím přineslo kýžený ekonomický vzestup, ovšem bylo to mimo jiné i na úkor devastace životního prostředí. Nejznámějším příkladem je ekologická katastrofa Aralského moře.

Na vývoj ve Střední Asii je pohlíženo s velkou obavou. Jedná se o oblast, kde lze detekovat značné množství bezpečnostních hrozeb a rizik. Jde o země s nedemokratickými režimy a slabými málo diverzifikovanými ekonomikami. V okamžiku rozpadu SSSR země také vlastnily jaderné zbraně nebo know-how, jak je vyrobit. V neposlední řadě běží o státy potýkající se s etnopolitickými spory. Tato kombinace spolu se spory o vodu dodává oblasti značný konfliktní potenciál. Střední Asie je také regionem s významnými sousedy, kteří mají z mnoha důvodů sklon zasahovat do vývoje v republikách. Oblast sousedí přímo s Ruskem a Čínou, které se zde snaží prosazovat své mocenské zájmy. Neméně zajímavá je oblast i pro USA; jejich zájem se upřel na tento region po válce v Perském zálivu, kvůli hledání alternativních zdrojů ropy a plynu.^{24, 25} Nejprve je třeba se zmínit o problematice Aralského jezera, které od 60. let 20. století vysychá. Důvodem počátku zániku jezera se stala sovětská politika, která začala s odkláněním dvou největších řek regionu, Amudarji a Syrdarji, k zavlažování bavlníkových polí, v důsledku čehož byla snížena závislost Sovětů na dodávkách britské a americké bavlny. Celá situace vyústila v ekologickou katastrofu. Aralské moře, které je závislé na přítocích z těchto dvou řek, začalo vysychat, zvýšila se salinita vody, jezero se postupem času rozdělilo na čtyři menší a vymřely čtyři pětiny všech druhů ryb žijících v jezeře.²⁶ Sovětské vedení za podpory republik Střední Asie vymyslelo pod tíhou důsledků megalomanský plán na odklon vody ze sibiřských řek, které měly zásobovat Aralské moře, a ukončit tak jeho vysychání. Plán nikdy nebyl zrealizován, a to z několika důvodů – šlo by o velmi finančně nákladný projekt, ekologické důsledky by mohly být nedozírné (v konečném důsledku mnohem horší než ty plynoucí z vysychání Aralského jezera) a v neposlední řadě rozpad Sovětského svazu tyto snahy definitivně ukončil. Taktéž kontroverzním plánem se stal návrh na užití jaderných zbraní k roztavení ledovců ve Střední Asii, které by mohly naplnit vysychající jezero.²⁷

Každá hlava státu v regionu podepsala bezpočet smluv, které měly řešit problematiku Aralského jezera, a zavazovala se v nich vyřešit problém jeho vysychání. Faktem ale je, že zůstalo pouze u závazků. Dosud nebylo učiněno prakticky nic, co by mohlo tragédii odvrátit. Většina smluv také uchovává a stvrzuje kvóty a principy stanovené za dob SSSR tehdejšími ministerstvem vodního hospodářství. Jakékoli snahy o změnu současného statu quo jsou ze strany států Střední Asie vetovány.

Střední Asie se ovšem nepotýká pouze s problémem Aralského jezera. Rozvoj, který přinesl Sovětský svaz zaostalým republikám Střední Asie, byl na druhé straně vykoupen environmentálními problémy způsobenými nešetrnými zásahy do rozvodí řek.²⁸ Potíže nastaly s rozpadem Sovětského svazu a se vznikem samostatných republik, které se musely potýkat s problémy výstavby vodních děl prostupujících hranice. V minulosti se nepočítalo s osamostatněním republik Střední Asie, a proto byly zavlažovací kanály a přehrady stavěny skrze hranice. Plány svévolně překračující hranice vytvořily zárodek budoucích konfliktů.²⁹

Problém vody ve Střední Asii nelze považovat za konfliktní pouze kvůli jejímu nedostatku, ale je i sporem o způsob rozdělení vody mezi jednotlivé státy. K vodním ztrátám a údajnému nedostatku vody v zemědělských oblastech Uzbekistánu a Kazachstánu dochází často kvůli zastaralému zavodňovacímu systému a nevhodnému zacházení s vodou. Zhruba 50 až 90 % vody odkloněné pro zavlažování se nedostane k polím, kvůli špatnému zavlažovacímu systému někdy zase naopak dochází k „přelévání“ polí.^{30, 31}

K umocnění konfliktnosti situace také přispívá fakt, že Kyrgyzstán a Tádžikistán kontrolují většinu vodních zdrojů v oblasti (90 % vody pochází z kyrgyzských a tádžických hor) a je pro ně lákavá možnost s vodou obchodovat a profitovat z ní, neboť jde o státy chudé na jiné suroviny.^{32, 33}

Tenze se nejvíce týkají řek Amudarji a Syrdarji, které jsou největšími zásobárnami vody v oblasti. Amudarja je vůbec největším zdrojem vody v regionu Střední Asie. Vzniká soutokem řek Pandž a Vachš. Amudarja a její přítoky tvoří hranici čtyř států: Tádžikistánu, Turkmenistánu, Uzbekistánu a Afghánistánu. Zhruba 80 % vody Amudarji pochází z Tádžikistánu, 8 % přispívá Afghánistán, 6 % Uzbekistán, 3 % Kyrgyzstán a 3 % vody jsou z Turkmenistánu a Íránu.

Syrdarja je nejdělsí řekou Střední Asie a pramení v pohoří Ťan-šan. Protéká územím Tádžikistánu, Uzbekistánu, Kazachstánu a Kyrgyzstánu. Kyrgyzstán přispívá 74 %, Kazachstán 12 %, Uzbekistán 11 % a Tádžikistán 3 % vody. Vodní systémy Amudarji a Syrdarji jsou plně přehrad, nádrží a zavodňovacích kanálů, jde o jeden z nejkompexnějších vodních systémů na světě.³⁴

S rozpadem Sovětského svazu byly republiky Střední Asie donuceny začít s procesem každoročního vyjednávání o stanovení kvót, kolik která republika dostane vody. Tři státy na dolním toku, Kazachstán, Turkmenistán a Uzbekistán, a dvě země na horním toku, Kyrgyzstán a Tádžikistán, se musely dohodnout na jejím rozdělení. Státy na dolním toku, jež jsou významně závislé na zemědělství a zavlažovacím systému, požadují čím dál tím větší dodávky vody. Státy na horním toku jsou zase odkázány na plyn a ropu ze států dolních jako součást barterových dohod podle schématu „voda za energie“. Tádžikistán a Kyrgyzstán se mimo jiné pokoušejí i o větší ovládnutí vody jako strategické suroviny, protože jde o jediné zdroje možného bohatství v těchto zemích. Oba státy také rozšiřují množství obdělávané půdy a více vody potřebují i k výrobě elektřiny ve svých vodních elektrárnách. Hlavním důvodem sporů v oblasti je nedostatek koherentního vodního managementu sjednocujícího postupy mezi státy ohledně čerpání a vypouštění vody, respektive neochota implementovat nový vodní management, který by měnil status quo. Spory také umocňuje neochota států dodržovat vyjednané vodní kvóty, časově nespécifikované barterové dohody a v neposlední řadě nejasné plány do budoucna, jak situaci řešit.^{35, 36, 37}

Krátce po rozpadu SSSR se těchto pět zemí i přes vzájemné rozpory dohodlo na udržení stavu, jenž byl nastaven moskevským centrem. V roce 1992 se sešli ministři těchto zemí a podepsali dohodu Spolupráce na poli společného vodního managementu a uchování mezistátních zdrojů v Alma-Atě. Brzy však vypukla občanská válka v Tádžikistánu a ekonomiky států Střední Asie začaly upadat do recese, což vedlo ve svém důsledku až k havarijnímu stavu vodních zařízení na jejich území. Ukázalo se, že dohoda je neuskutečnitelná – kontrolní a donucovací mechanismy již nefungovaly a státy se začaly vzájemně obviňovat z překročení kvót. Republiky nehledají viny jen mezi sebou, ale tenze se začínají projevat i mezi provinciemi jednotlivých států.³⁸

KONFLIKTNÍ POTENCIÁL

Oblast Střední Asie se potýká s mnoha problémy, které v sobě nesou značný konfliktní potenciál. Neméně významný je potenciál vzniku konfliktu kvůli vodě. V regionu převažuje několik oblastí, na jejichž základě by se mohly spory radikalizovat.

Prvním z důvodů, které vyvolávají mezi státy tenze, je vodní systém, jenž byl plánován za Sovětského svazu a který nepočítal s existencí mezirepublikových státních hranic a s případným osamostatněním státu. V minulosti se nedalo hovořit o několika vodních managementech a systémech, ale pouze o jednom, direktivně řízeném z Moskvy. V současné době ovšem musí na vodním managementu participovat pět států, které nejsou ochotny k ústupkům.³⁹

Ekonomiky jednotlivých států Střední Asie jsou značně závislé na zemědělském sektoru – například 25 % HDP Turkmenistánu, 35 % Uzbekistánu nebo 39 % Kyrgyzstánu. Proto se otázka dělby vody stává zcela zásadní a každý jednotlivý stát se obává změny kvót, jež by mohly mít vliv na úrodu. Většina obdělávané půdy je zavlažována, a pokud by nebyla, proměnila by se pravděpodobně v poušť. V Uzbekistánu je kupříkladu 89 % celkové plochy obdělávané půdy zavlažováno, v Turkmenistánu dokonce 100 %. Bavlna jakožto hlavní plodina regionu spotřebovává 90 % vody. Bavlníkový sektor zemědělství zaměstnává značnou část obyvatel.

V oblasti jsou také hojně užívána hnojiva a pesticidy, které znečišťují vodu v řekách a umocňují tak ekologickou katastrofu v oblasti. Znečištěná voda nespĺňuje hygienické standardy, způsobuje šíření nemocí a zhoršení zdraví lidí.^{40, 41} Například Karakalpakstán (autonomní

republika v rámci Uzbekistánu) absorbuje téměř veškeré znečištění kvůli své poloze na dolním toku. Karakalpakstán proti tomu protestuje.^{42, 43, 44}

Další dimenzí možného konfliktu je neefektivní užívání vody. Více než 50 % vody se nedostane ke svému cíli, velké procento vody se také odpaří a v oblasti se pěstují plodiny, které jsou velmi náročné na vodu. Oblast je proto velmi zranitelná, pokud přijde sucho, je třeba navýšit spotřebu vody, což dále umocňuje environmentální katastrofu, jakou je vysychání Aralského jezera. Kvůli neustále narůstající spotřebě vody se již v 70. letech do jezera nedostala žádná voda ze Syrdarja a v 80. letech již do jezera nevtéká ani Amudarja.⁴⁵

Nepoměr mezi jednotlivými státy, co se týče vojenské a ekonomické moci, je také nasnadě – státy na dolním toku jsou mocnější než státy na toku horním. Tento potenciální asymetrický konflikt by pravděpodobně vedl k porážce států na horním toku. Proto také leží většina výhod na straně států na dolním toku a potenciální dohody o dělbě vody mezi státy se řídí převážně jejich požadavky, včetně neochoty uznat, že voda je komodita, za niž je třeba platit.^{46, 47}

Spory o vodu mezi Tádžikistánem a Uzbekistánem

Se zánikem Sovětského svazu se zhroutil i jím nastavený systém, kdy státy na horním toku poskytovaly vodu zemím na dolním toku výměnou za dodávky energetických surovin. Tádžikistán se tedy v současné době potýká s podobnými problémy jako Kyrgyzstán – s výkyvy v dodávkách plynu během zimních měsíců ze strany Uzbekistánu a Kazachstánu. Pro Tádžikistán se tak stala prioritou energetická nezávislost.⁴⁸

Problematika vzájemných vztahů Uzbekistánu a Tádžikistánu se odehrává ve dvou rovinách. Tou první je islámský fundamentalismus a obavy Uzbekistánu z nárůstu jeho potenciálu; tyto obavy se znásobily po vypuknutí občanské války v Tádžikistánu a vyústily ve faktickou blokádu této země.^{49, 50} Druhá rovina se týká oblasti vodního managementu. Snaha Tádžikistánu navýšit svůj hydroenergetický potenciál vyvolává napětí v Uzbekistánu. Uzbekistán se dokonce v minulosti uchyloval k trestuhodným útokům, například k odříznutí elektrické energie pro hliníkárnu TALCO, hlavní industriální concern ležící na jihozápadě země, který se podílí až polovinou na celkovém exportu země. V současné době je elektřina pro TALCO dodávána z vodní elektrárny Nurek a také dostavěně Sangtudy-1.⁵¹

Uzbekistán považuje rozvoj Tádžikistánu za možné ohrožení své vedoucí pozice ve Střední Asii. Po dostavbě vodní elektrárny Rogun by značně vzrostl vliv Tádžikistánu, který by de facto znásobil svůj vyjednávací potenciál. Během vyjednávání ruské společnosti RusAl s Tádžikistánem o modernizaci TALCO a výstavbě přehrady Rogun Uzbekistán rozjel masovou mediální kampaň zaměřenou na zdůraznění negativních ekologických a environmentálních důsledků pro své zemědělství. Existuje také opodstatněná domněnka, že Uzbekistán napomohl neshodám mezi společnostmi RusAl a tádžickou stranou, jelikož po setkání šéfa RusAlu a uzbekického prezidenta Karimova ruská společnost zrevidovala své plány a navrhla vystavět přehradní hráz „pouze“ do výšky 280 metrů namísto původně zamýšlených 355 metrů, což způsobilo neshody s tádžickou stranou. Omezená výška by snížila budoucí výkon a na to tádžická strana nemohla přistoupit. K neshodám také přispěl fakt, že RusAl požadoval za své služby podíl v hliníkárně TALCO. Od roku 2009 je TALCO a vodní přehrady na seznamu objektů, které nejsou určeny k privatizaci.⁵²

Uzbecko-tádžické vztahy připomínají začarovaný kruh. Uzbekistán se často uchyluje k zastavení dodávek plynu do Tádžikistánu, který je na nich životně závislý. Tádžikistán, jenž je jednou z nejzadluženějších zemí na světě, často nemá peníze na zaplacení dodávek, a kruh se uzavírá.⁵³

Spory o vodu mezi Uzbekistánem a Kyrgyzstánem

Vztahy obou států jsou velmi napjaté, a to nejen kvůli sporům o vodu. Roli zde hraje také významná uzbecká menšina na území Kyrgyzstánu, která značně destabilizuje situaci v oblasti a

v roce 1990 vedla i k ozbrojenému konfliktu mezi Kyrgyzy a Uzbeky. Tato situace má nemalý vliv na konfliktní potenciál sporů o vodu v oblasti, neboť vhodná nátlaková politika ze strany Uzbekistánu na Kyrgyzstán může pomyslné váhy naklonit směrem k uzbecké straně.⁵⁴ Jak již bylo zmíněno, v minulosti byly vztahy mezi Kyrgyzstánem a Uzbekistánem řešeny na bázi barterových dohod – voda za plyn a uhlí. V 90. letech začal Uzbekistán zvyšovat kontrolu na svých hranicích, omezil mezistátní pohyb obyvatelstva a zboží a začal vyžadovat tržní ceny za dodávky energie. Tímto okamžikem také zesílily spory o rozdělení přírodních zdrojů.^{55, 56}

Zpočátku se ovšem zdálo, že oba státy navážou na původní sovětskou politiku a již v roce 1992 podepsali Spolupráci na poli společného vodního managementu a uchování mezistátních zdrojů v Alma-Atě. V této dohodě se státy zavázaly dodržovat systém, který byl nastaven sovětským ministerstvem pro vodní hospodářství za dob SSSR. Avšak dodávky energie z Uzbekistánu do Kyrgyzstánu byly záhy pozastaveny⁵⁷ s požadavkem zaplacení tržních cen plynu. To bylo pro Kyrgyzstán nepředstavitelné. Pod tíhou plateb za plyn a údržbu přehrad životní úroveň obyvatelstva klesala. Tato situace byla pro Kyrgyzstán trvale neudržitelná, a tak upravil chod vodní elektrárny Toktogul; zavlažovací režim byl vyměněn za režim produkující elektřinu a Kyrgyzstán započal s vypouštěním přehrady, která je největší zásobárnou vody v zemi v zimních měsících. Přehrada doposud sloužila jako hlavní zdroj vody pro bavlníková pole v Uzbekistánu (v letních měsících). Toto zimní vypouštění jednak snižuje hladinu vody v Toktogulu, takže v letních měsících již není možné vypouštět další vodu, což decimuje uzbecké zemědělství v létě, jednak také způsobuje záplavy v zimních měsících. Bavlníková pole v Uzbekistánu byla zaplavena v zimě roku 1993, 1998 a 2001. Po záplavách v roce 2001 uzbecká vláda obvinila Kyrgyzstán, že způsobil škody za 800 milionů dolarů.^{58, 59, 60}

Kyrgyzstán a Uzbekistán (stejně jako i ostatní státy Střední Asie) uzavírají bilaterální smlouvy o čerpání vody platné vždy jen na konkrétní rok, ačkoli multilaterální smlouvy by lépe řešily problematiku dělby vody. V současné době ale státy Střední Asie nejsou schopny se na multilaterální dohodě shodnout.⁶¹

Navzdory těmto bilaterálním smlouvám docházelo (a stále dochází) k častým pozastavením dodávek plynu z Uzbekistánu do Kyrgyzstánu, což v důsledku znamená opětovné vypouštění Toktogulu. Napětí mezi státy eskalovalo v roce 1997, kdy Uzbekistán nashromáždil vojenské jednotky na hranicích s Kyrgyzstánem a hrozil použitím vojenské síly a obsazením hraničních přehrad a nádrží, jestliže se Kyrgyzstán pokusí odchýlit od existující politiky rozdělování zdrojů. Kyrgyzstán reagoval vydáním prezidentského dekretu o vodě, v němž požadoval platby za vodu. Pokud by se tak nestalo, hrozil odprodáváním vody do Číny. Kyrgyzská vláda by také ráda rozšířila hydroelektrický potenciál vystavěním vodní elektrárny Kambarata I., II. A zvažuje také dostavění Toktogulu II., proti čemuž opět protestují státy na dolním toku řeky, protože by mohlo dojít k dalšímu snížení objemu vody tekoucí přes jejich území.^{62, 63}

Kromě okolností popsaných výše, kvůli nimž dochází k odstávkám energie, existují i jiné důvody výpadků dodávek. Plynovod vedoucí z Uzbekistánu nutně potřebuje opravit, a proto jsou dodávky často přerušovány. V roce 2001 se objevily problémy na trase plynovod Taškent–Biškek–Alma-Ata. V důsledku této poruchy byly dodávky plynu do Kyrgyzstánu zastaveny na měsíc a půl. Navíc uzbecký plyn obsahuje mnoho vody, z tohoto důvodu v zimních měsících zamrzající voda v plynovodu způsobuje další zpždění dodávek.

V roce 2001 přijal Kyrgyzstán jako odpověď na bezvýhodnou situaci kontroverzní zákon o mezinárodním užívání vody, který o zemi hovoří jako o jednom z hlavních zdrojů vody ve Střední Asii, definuje vodu jako kyrgyzské vlastnictví a zboží s tržní hodnotou. Zákon také požaduje odškodnění od států na dolním toku za výdaje a ztráty způsobené užíváním vodního zařízení. Po bližším prozkoumání situace je však namístě, že Kyrgyzstán se spíše než poplatků za vodu dožaduje plateb za užívání vodních zařízení, poplatků za zadržování vody a za ztráty vodní energie během zimních měsíců. Dle slov tehdejšího předsedy vlády Bakijeva Kyrgyzstán užívá méně než 25 % vody v kyrgyzských přehradách, ale jejich sousedi přitom neplatí za vodu, kterou dostanou. Jde víceméně o jakýsi druh silové politiky a demonstrace možného řešení, ne o skutečné

odhodlání zákon užít. Kyrgyzstán nakonec slavil alespoň drobný úspěch, Uzbekistán v roce 2002 souhlasil s uhrazením části poplatků, aby mu byly garantovány dodávky vody.⁶⁴

Problematická je také doba, kdy dochází ke každoročnímu vyjednávání mezi státy. Jarní a letní měsíce představují období, kdy začíná zavlažovací sezóna, avšak kdyby k vyjednávání docházelo dříve (například v zimě), Kyrgyzstán by se z obav, jak velký bude příděl plynů, ropy nebo uhlí, nemusel uchýlovat k vypuštění tak velkého množství vody, aby zabezpečil dostatečnou produkci elektřiny.⁶⁵

Vztahy mezi Kyrgyzstánem a Uzbekistánem jsou stále napjaté. Ačkoliv dosud nepřerostly do podoby otevřeného konfliktu, skrývají v sobě nemalý konfliktní potenciál. Kyrgyzstán si také uvědomuje, že v případě konfliktu by jeho armáda válčila s mnohonásobně lépe vybavenou a početnější armádou.⁶⁶ Na druhou stranu Uzbekistán si neustále uzurpuje čím dál tím větší množství vody, umocňuje ekologickou katastrofu Aralského moře a ostatní státy, jimiž Syrdarja protéká, připravuje o vodu.

Spory o vodu mezi Uzbekistánem a Turkmenistánem

Spory mezi Uzbekistánem a Turkmenistánem vycházejí z jejich závislosti na vodě z Amudarji, která je využívána k zavlažování. Turkmenická vláda má v plánu v horizontu několika let začít zavodňovat dalších 450 000 ha půdy, proti čemuž se bouří Uzbekistán, který taktéž zavodňuje svá pole vodou z Amudarji. V důsledku zvýšené spotřeby by se ale zhoršila i jeho situace. Nejčastěji dochází k třenicím v letních měsících, kdy obě země potřebují velké množství vody. V roce 1996 se země dohodly na rozdělení zdrojů Amudarji rovným dílem. Uzbekská strana však argumentuje tím, že dělení není spravedlivé, protože na vodě na uzbeckém břehu řeky je závislých 14 milionů lidí ku 4 milionům na straně turkmenské. Uzbekistán má také více půdy závislé na zavlažování.^{67, 68}

Mezi státy probíhá od vyhlášení nezávislosti a pádu SSSR tajný konflikt nízké intenzity (low intensity conflict) o vodní zdroje řeky. Během let se objevovaly zprávy o občasných vpádech uzbeckých jednotek na území Turkmenistánu, které se snažily převzít kontrolu nad vodními zařízeními.⁶⁹

V roce 1999 napětí mezi státy umocnil turkmenský projekt na zbudování jezera v poušti Karakum, jezero by mělo být dokončeno v roce 2010 a mělo by nést název Jezero zlatého věku nebo Velké turkmenské jezero. Jezero má být napájeno z Amudarji. Cílem tohoto projektu je garantování vodní bezpečnosti a zavlažování až jednoho milionu hektarů pastvin. Jezero má také zabránit povodním. V oblasti Karakalpakstán v Uzbekistánu již kvůli tomuto projektu poklesla úroda (v roce 2000 o 45 %) a také narostl počet lidí bez pitné vody. Dle uzbecké strany nemůže být jezero naplněno jen vodou z Amudarji. Extrémní teploty v poušti budou způsobovat vypařování a ve vodě bude vysoká koncentrace soli, a nakonec se Zlaté jezero promění v druhé Aralské moře. Konflikt probíhá také v etnické dimenzi. Statisíce Uzbeků žijících v provincii Dašoghuz v Turkmenistánu, by měly být po dokončení jezera přestěhovány do pouště Karakum.^{70, 71, 72}

V roce 2002 došlo k dalšímu vyhrocení situace. Ašchabad obviňoval Taškent ze skryté podpory turkmenské opozice. V roce 2004 pak došlo k incidentu na vodní elektrárně Tujamujun na turkmensko-uzbecké hranici, kdy bylo 25 uzbeckých policejních důstojníků, pověřených zajištěním bezpečnosti zařízení, zajato turkmenskou stranou a údajně měli strávit 32 dní ve vazbě. Vodní elektrárna Tujamujun je na území Turkmenistánu, ale je v dlouhodobém pronájmu Uzbekistánu. Nakonec došlo ještě v tomtéž roce k dohodě mezi státy na summitu v Buchaře, která reguluje hraniční režim mezi oběma státy a rámcově upravuje režim využívání vodních zdrojů v regionu.^{73, 74}

Nicméně v roce 2008 došlo k schůzce nejvyšších představitelů obou zemí Karimova (Uzbekistán) a Berdymammedova (Turkmenistán). Během schůzky oba prezidentí deklarovali vzájemnou úctu, podporu a mírové soužití. Vodní problematika sice řešena nebyla, na druhou stranu situace vypadá nadějněji než za vlády Saparmurata Nijazova (Turkmenistán),⁷⁵ kdy jakákoli dohoda nebyla možná. S novým prezidentem se tedy otevírají nové možnosti, jak problematiku

vyřešit. Významným aktérem, který v budoucnu také zasáhne do vývoje mezi Uzbekistánem a Turkmenistánem, bude Afghánistán, jenž je od pádu Tálíbanu v roce 2001 zhrouceným státem, který si zatím nedělá nároky na vodu z Amudarji. Situace se ale výrazně změní, až Afghánistán také začne uplatňovat požadavky na vodní zdroje.⁷⁶

ANALÝZA KONFLIKTŮ O VODU VE STŘEDNÍ ASII – APLIKACE GLEICKOVY TEORIE

Podle Gleickovy teorie nabývá voda konfliktního potenciálu, dotýká-li se potenciálního ekonomického a zemědělského rozvoje země či oblasti. Většina republik Střední Asie je silně závislá na výnosech z pěstování bavlny, která je velmi náročná na vodu. V Uzbekistánu závisí 28 % HDP na bavlně a zavlažování je nutné pro 95 % produkce této plodiny. I v ostatních státech existuje velká závislost na ziscích z bavlny a zemědělství obecně. Spolu s vysokým populačním růstem ve všech zemích narůstá potřeba navýšení zavlažované půdy, Turkmenistán očekává, že do roku 2010 ztrojnásobí produkci bavlny.⁷⁷ Jednoznačně lze tedy tvrdit, že oblast se potýká s rizikem vypuknutí konfliktů o vodu. Impulzem přitom nemusí být cílená agrese ze strany jednoho státu, jenž by si snažil uzurpovat větší množství vody, i když ani tento scénář se nedá vyloučit, k vypuknutí konfliktu by přitom postačily globální změny klimatu, jež v určitou chvíli překročí únosnou mez. K potenciálu vypuknutí konfliktu také přispívá fakt, že jde o rozvojové země, jejichž technologické a finanční možnosti, jak se s problémem vypořádat, jsou minimální.

Úloha vody v konfliktu

Nespravedlivé rozdělení vodních zdrojů

Prvním faktorem, který umocňuje pravděpodobnost vzniku konfliktu, a může se tak stát důvodem válečného stavu, je nespravedlivá dělba vody v regionu. Kvůli nespravedlivému dělení vodních zdrojů vyvstávají snahy o jejich kontrolu. Tyto snahy v posledních letech narůstají, ale již v minulosti bylo nespravedlivé dělení vody předmětem sporů.

V Tádžikistánu a Kyrgyzstánu pramení 90 % vody v regionu.⁷⁸ Státy na dolním toku – Uzbekistán, Turkmenistán a Kazachstán, jejichž ekonomika je závislá na pěstování bavlny náročné na vodu, jsou odkázány na tuto vodu. Z tohoto úhlu pohledu by se dalo tvrdit, že v regionu Střední Asie je voda kvůli přírodním podmínkám dělena nespravedlivě k státům na dolním toku. Na druhou stranu ale většinu vodních zdrojů využívají právě země na dolním toku (Uzbekistán 50 %) a staví se velmi neochotně ke snaze Tádžikistánu či Kyrgyzstánu toto dělení vodních zdrojů zvrátit.⁷⁹ Přitom země ležící na horním toku řeky by chtěly do budoucna navýšit množství zavlažované půdy. Ani sovětská politika v minulosti nerozvíjela zemědělství ve státech na horním toku, jejich hlavním cílem bylo schraňovat vodu a v letních měsících ji vypouštět, aby mohla být Uzbekistánem, Kazachstánem a Turkmenistánem využita k zavlažování půdy. Pokud je na problematiku nahlíženo touto optikou, dojdeme opět k závěru, že rozdělení vody je nespravedlivé. Z celé situace vyplývá, ať na ni pohlížíme z jakéhokoli úhlu pohledu, že žádný stát nemá dostatek vodních zdrojů podle svých představ a všichni považují dělení za nespravedlivé.

Střední Asie je ale regionem, který netrpí nedostatkem vody, nýbrž nedostatkem konsenzuální politiky, vodního managementu a ochoty států změnit systém nastavený za dob SSSR. O nespravedlivém rozdělení vody, s jakým se setkáváme mezi Izraelem a Palestinou, se však v regionu hovořit nedá.

Konflikty kvůli dělbě vody propukají na mezistátní, vnitrostátní i nestátní úrovni. V oblasti Střední Asie se projevují převážně symptomy mezistátního a vnitrostátního konfliktu. Co se týče mezistátních konfliktů, můžeme je demonstrovat na příkladu Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. V roce 1996 Uzbekistán hrozil Kyrgyzstánu užitím vojenské síly a obsazením Toktogulské vodní elektrárny, kdyby se snažil pozměnit distribuci vodních zdrojů. Zárodek vnitrostátního konfliktu se zase objevuje v autonomní republice Karakalpakstán v Uzbekistánu.

Voda jako vojenský prostředek

Úžití vody jako možné zbraně se státům na horním toku, jež jsou na tom vojensky hůře než státy na dolním toku, nabízí. Jde de facto o jedinou zbraň, v níž mají navrch nad svými sousedy. Zatím se ovšem neuskutečnila žádná akce, která by využívala vodu jako zbraň. Objevily se pouze snahy za pomoci silové politiky získat ústupky ze strany dolních států. Například Kyrgyzstán vyhrožoval Uzbekistánu, že zastaví dodávky vody, pokud Uzbekistán nebude přivádět do země plyn, na němž je v zimních měsících obyvatelstvo Kyrgyzstánu existenčně závislé.

Vyděračský potenciál Tádžikistánu a Kyrgyzstánu se však může změnit s dostavbou tádžické vodní elektrárny Rogun a kyrgyzské soustavy dvou vodních děl Kambarata I a II,⁸⁰ které by daly zemím možnost skutečně blokovat vodní zdroje na dobu delší než několik dnů, jak je tomu doposud.⁸¹

Voda jako politický prostředek k dosažení politického cíle

Voda jako možný prostředek k dosažení politického cíle úzce souvisí s předchozím bodem. Bod číslo dvě je ve svém důsledku pouze aplikace politické rétoriky do důsledků. Kyrgyzstán kupříkladu v roce 2001 přijal zákon, v němž deklaruje, že je ochoten užít vodních zdrojů na svém území k dosažení svých politických cílů.⁸² V tomto konkrétním případě šlo o klasický politický tah silové politiky, Kyrgyzstán ve skutečnosti nebyl ochoten zákon aplikovat. Kyrgyzský tah nakonec nezůstal bez odezvy, následující rok se Uzbekistán uvolil k zaplacení části poplatků za zadržení vody v kyrgyzské přehradě Toktogul.

Vodní zdroje jako cíl nebo prostředek násilí

Cílem nebo prostředkem násilí je míněn například teroristický útok. K této variantě a k indiciím, jež by této možnosti nasvědčovaly, zatím nedošlo. Pokud by se vodní dílo stalo cílem teroristů, otázkou zůstává, zdali by tak bylo činěno kvůli vodě samotné. Je spíše pravděpodobnější, že by voda byla využita k primárně jiným cílům. Samozřejmě za předpokladu, že situace ve Střední Asii bude dále spočívat ve statu quo, do budoucna nelze ani takovouto možnost vyloučit. Vodním dílem, které se přímo nabízí jako možný cíl takového útoku, je Sarézske jezero v Tádžikistánu ležící v tektonicky aktivní oblasti.⁸³

Voda jako vojenský cíl

I přehrady, vodní elektrárny nebo jiné vodní systémy se mohou stát cílem vojenské akce. Stát, který se cítí ohrožen a obává se o své dodávky vody, se může uchýlit k obsazení vodního díla jiného státu, popřípadě povstalecká skupina uvnitř států může také vyvíjet snahy směrem k ovládnutí vodní instalace nebo jejího zničení. Mezi Uzbekistánem a Turkmenistánem od roku 1991, což je rok vyhlášení nezávislosti, probíhal konflikt nízké intenzity (low intensity conflict). Dokonce se objevovaly informace o vpádech uzbeckých jednotek na území Turkmenistánu snažících se převzít kontrolu nad vodními instalacemi.⁸⁴ V případné válce ve Střední Asii by vodní systémy byly strategicky významným cílem, jelikož jejich důležitost by mohla donutit jeden stát k splnění požadavků druhého státu.

Voda jako aktér rozvojových sporů

Střední Asie je rozvojovým regionem. Závislost na ziscích z bavlny, která překračuje i 20 % HDP, svědčí o slabé diverzifikaci ekonomiky. Tato závislost je nespornou indicií možného vypuknutí rozvojového sporu o vodu. Jak již bylo řečeno, Střední Asie není regionem potýkajícím se tolik s nedostatkem vody, jako spíše s jejím ne hospodárným zacházením. Celých 90 % vody je užíváno na zavlažování.⁸⁵ Spory v důsledku nedostatku vody nebo naopak záplav způsobených zastaralým zavlažovacím systémem jsou výsledkem špatného vodního managementu, nedostatku

finančních zdrojů, přílišné závislosti na stávajícím systému atd. Sociálně-ekonomického aspektu nabývá problematika vody například přímo v okolí Aralského jezera, jehož přilehlé části, které kdysi byly úrodnými zónami, popřípadě byly kryty vodní plochou, se proměnily v poušť. Obyvatelstvo ztrácí obživu, kterou pro ně Aralské jezero představovalo, narůstá chudoba, objevují se onemocnění kvůli nedostatku pitné vody, vzrůstá dětská úmrtnost a v neposlední řadě dochází k migraci z regionu.⁸⁶ Neobjevují se jen tenze mezi státy, na jejichž hranicích jezero leží (Kazachstán a Uzbekistán), ale situace se zhoršuje i mezi jednotlivými etniky v oblasti. Voda zde byla nutným aspektem rozvoje a bohatství regionu, sovětská politika však oblast proměnila v zónu ekologické katastrofy. Vynechat nelze ani konflikty kvůli znečištění vodních toků, které se objevují například v Karakalpakstánu a jsou taktéž jedním ze znaků rozvojových sporů. Ve Střední Asii se objevují významné zdroje znečištění, které se za předpokladu, že překročí jistou hranici, mohou stát důvodem ke konfliktu jak na regionální, tak na mezinárodní úrovni.

Mezinárodní právo

Mezinárodní právo se potýká s dvěma zásadními problémy, prvním z nich je vágnost a druhým slabá vymahatelnost. Mnoho bodů v mezinárodním právu není jasně definováno a otevírá prostor pro různé výklady. Samozřejmě každá strana konfliktu si jej vykládá tak, jak je to nejvýhodnější pro ni. Co se týče vymahatelnosti práva, o sporu může rozhodovat Mezinárodní soudní dvůr, jeho rozhodnutí by se ale obě země musely zavázat respektovat.

Již u prvního zmíněného bodu, čímž je spravedlivé užívání vodních zdrojů, vyvstává otázka, co přesně se pod tímto termínem skrývá. I když budeme brát v potaz populaci, geografické umístění vodních zdrojů či dostupnost alternativních zdrojů, nepomůže nám to určit, co je spravedlivé užívání. Jestliže znamená spravedlivé užívání snahu čerpat z jiného zdroje, aby nebyly ohroženy zájmy sousedního státu, pak by se kupříkladu Tádžikistán mohl vyhnout odčerpávání dalšího množství vody z Amudarji využitím zdrojů z řeky Zeravšan. Nicméně kvůli vysoké salinitě by nejprve voda musela projít procesem odsolení, který je finančně nákladný a pro zemi potýkající se s chudobou nevhodný.⁸⁷ Proto Tádžikistán, třebaže oficiálně existují jiné možnosti, nedisponuje relevantními alternativními zdroji.

Prevence poškození jiného státu je na tom s vágností definice obdobně. Je velmi komplikované určit, zdali nesou odpovědnost za události v zemích na dolním toku země hořejší, které svou akcí mohly poškodit jejich zájmy. I když základní pravidlo neškodit úmyslně druhému státu vyplývá z mezinárodního práva, není dodržováno. Uzbekistán se neohlíží na potřeby států okolo a stále navyšuje svou spotřebu na úkor ostatních, celkově země spotřebovává 50 % vody regionu.^{88, 89}

Závazek uvědomovat, informovat a sdílet data zase naráží na nedůvěru mezi státy a neochotu poskytovat jakékoli informace. Obdobně je na tom kooperativní řízení mezinárodních řek, podle kterého státy v povodí mají povinnost participovat na vývoji, užívání a ochraně sdílených vod a tato kooperace může být zajištěna zřízením komise. I když existují organizace jako Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia (ICWC – rusky Meždugosudarstvennaja koordinacionnaja vodochozjajstvennaja komisija Centralnoj Azii)⁹⁰ nebo Basin Water Organization (BWO – rusky Bassejnovaja vodochozjajstvennaja organizacija),⁹¹ stejně není implementován žádný kooperativní management, jenž by se odrážel na snížení tenzí mezi státy, popřípadě který by řešil vysychání Aralského jezera. Jednotlivé státy v povodí nejsou ochotny měnit systém nastavený Sovětským svazem.^{92, 93, 94}

Co se týče mezinárodněprávní zásady mírového řešení sporů, je problém nasnadě. Neexistuje vynutitelnost tohoto práva, proto, pokud se země Střední Asie dostanou do konfrontační fáze mezi sebou, nebudou se zřejmě ohlížet na mezinárodní právo, které stejně není jakýmkoli způsobem možné vynutit.

ZÁVĚR

Všech pět států, které vznikly po rozpadu SSSR, podepsalo mnoho smluv, jež měly konfliktní dělení vody napomoci vyřešit. Jen Kyrgyzstán se od vyhlášení své nezávislosti podílel na třiceti dohodách, z nichž ani jedna nedokázala vyřešit jeho komplikovanou situaci. Sovětská politika, jejíž důsledky musí řešit republiky Střední Asie, se bude odrážet na vývoji regionu ještě dlouhá desetiletí, pokud se vůbec někdy podaří její následky eliminovat. I když katastrofické dopady této politiky jsou všem státům známé, stále udržují s menšími obměnami systém dělby vody tak, jak byl nastaven za dob SSSR.

Vysychání Aralského jezera je jen výsekem obsáhlého problému konfliktu o vodu ve Střední Asii. Odráží nehospodárně zacházení s vodními zdroji a neochotu ke změnám v zavlažovacím systému a změně pěstovaných plodin převážně v Uzbekistánu, který je největším konzumentem vodních zdrojů ve Střední Asii. Oblast jezera byla hospodářsky úrodná a pro mnoho obyvatel poskytoval zdroj obživy rybolov. Většina živočišných druhů žijících v jezeře však vymřela a okolí se proměnilo v poušť. To odstartovalo prudké zhoršení životní úrovně, zvýšení mortality obyvatel a migraci do okolních států. I přes participaci mezinárodních organizací v regionu a deklarovanou snahu států Střední Asie krizi řešit nebyly doposud podniknuty žádné významnější kroky k celkovému zlepšení situace. Došlo pouze k dílčím pokusům jednotlivých stran, například kooperaci Kazachů se Světovou bankou při výstavbě hráze, která v jejich části Aralského jezera zvedla vodní hladinu o několik metrů.

Vodní management v oblasti z velké části kopíruje situaci před rokem 1991. S tím rozdílem, že došlo k zhoršení efektivity zavlažování kvůli stárnoucím vodním kanálům a pumpám, jež způsobují obrovské ztráty vody, která nikdy nedorazí k cíli. Zavlažovací systém naopak může způsobit i záplavy. Politika jednotlivých pěti zemí je nastavena tak, aby chránily své vlastní zájmy, což je logické. V konečném důsledku však každá země deklaruje samostatnost co do vodních zdrojů a ignoruje kooperaci s ostatními státy, což vyvolává tenze a nedůvěru. Jako příklad lze uvést uzbeckou snahu o vybudování přehrad Rezak a Karaman, o kterých žádný jiný stát neinformoval. Výstavba ohrožuje Kazachstán snížením průtoku vody v Amudarji a zjišťuje aralskou krizi, nemluvě o prohlubování nedůvěry mezi státy a nárůstu konfliktního potenciálu.

Oblast se také potýká s nejasnou vodní strategií do budoucna. Neustálé navyšování množství zavlažované půdy a spotřebované vody je neudržitelné. Krátkodobé strategie jednotlivých států mohou přinést velké socio-ekonomické problémy, mohou také otřást základy ekonomik a umocnit špatnou ekologickou situaci.

Situaci nepomáhá řešit ani právní systém, konkrétně jeho nejasnost a nízká nevymahatelnost. Smlouvy mezi státy jsou uzavírány převážně bilaterálně, což má vzhledem k provázanosti celého systému řešení pouze krátkodobý charakter, případně jde jen o navyšování třenic s jiným státem, který se smlouvou může cítit ohrožen. Bez dohody, která by zahrnovala všech pět států a jasně určila a vymezila orgány, jež by měly právo vymáhat ujednané podmínky a penalizovat jejich nedodržení, nebude možné celou situaci řešit. Nemluvě o mezinárodním právu, jehož obecné zásady by mohly být pro státy vodítkem, jakých zásad se mají držet, ale konkrétní pravidla musejí být stanovena mezi nimi.

Podle organizace GIWA (International Water Assessment Program) státy nemají přesné informace o konkrétním stavu vodních zdrojů, což je alarmující. Kvůli neexistenci relevantních dat a také minimální snaze je získat není možné vytvořit adekvátní vodní politiku jak na úrovni států, tak mezi nimi. A protože situace se zatím jeví tak, že v oblasti je vody dostatek, státy nejsou nuceny s vodou zacházet hospodárně. I když šetření s vodou, rekonstrukce zavlažovacího systému a výměna bavlny za plodiny méně náročné na vodu by mohly být receptem na záchranu situace před vypuknutím konfliktu a zmírnění negativních dopadů na Aralské jezero, otázka jeho záchranu je v současné chvíli již sporná. Neochota republik tyto změny uskutečnit se také váže k jejich závislosti na zemědělství. Kvůli závislosti na výtěžku z prodeje bavlny je například Uzbekistán neochotný měnit stávající systém.

Konfliktní potenciál Střední Asie je nezanedbatelný. Doposud byly spory mezi státy řešeny mírově, což se může do budoucna změnit. Peter Gleick ve své teorii vymezuje důvody a charakteristiky vypuknutí možných konfliktů o vodu. Ve Střední Asii je možné nesporně najít většinu těchto indikátorů, i přesto je však budoucí vývoj těžko odhadnutelný. Je možné, že většina kroků, které se vnějšmu pozorovateli jeví jako zárodky konfliktu, může být pouze silovou politikou, jejíž konfliktní potenciál ve válku nepřeroste.

POZNÁMKY

- ¹ Conflict and Cooperation in Managing International Water Resources [online], s. 35.
- ² JUST, Richard, NETANYAHU, Sinaia, Conflict and Cooperation on Trans-boundary Water Resources, s. 10.
- ³ Conflict and Cooperation in Managing International Water Resources [online], s. 35.
- ⁴ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 85–89.
- ⁵ SWAIN, Ashok, Managing Water Conflict: Asia, Africa, and the Middle East, s. 1.
- ⁶ JUST, Richard, NETANYAHU, Sinaia, Conflict and Cooperation on Trans-boundary Water Resources, s. 5.
- ⁷ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 85–89.
- ⁸ DANNREUTHER, Roland, International Security: The Contemporary Agenda, s. 85.
- ⁹ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 85–89.
- ¹⁰ Water and Conflict – lessons learned and options available on conflict prevention and resolution in water governance [online], s. 11.
- ¹¹ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 88–89.
- ¹² Water Could Become Major Catalyst For Conflict [online].
- ¹³ Srov. JUST, Richard, NETANYAHU, Sinaia, Conflict and Cooperation on Trans-boundary Water Resources, s. 11.
- ¹⁴ Srov. DANNREUTHER, Roland, International Security: The Contemporary Agenda, s. 84.
- ¹⁵ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 89–94.
- ¹⁶ The identification of water conflict and its resolution [online], s. 13.
- ¹⁷ The identification of water conflict and its resolution [online], s. 13.
- ¹⁸ The identification of water conflict and its resolution [online], s. 13.
- ¹⁹ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 101.
- ²⁰ Water Could Become Major Catalyst For Conflict [online].
- ²¹ GLEICK, Peter, Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security , s. 101–117.
- ²² Conflict and Cooperation in Managing International Water Resources [online], s. 35.
- ²³ Conflict and Cooperation in Managing International Water Resources [online], s. 35.
- ²⁴ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ²⁵ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ²⁶ Water, Conflict and Cooperation in Central Asia [online], s. 36.
- ²⁷ Cooperative management of Transboundary Water Resources In Central Asia [online], s. 24.
- ²⁸ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ²⁹ Konflikt o vodu ve Střední Asii [online].
- ³⁰ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ³¹ Republic of Uzbekistan: Agriculture sector review and planning [online], s. 320.
- ³² A Strategic Conflict Analysis of Central Asia [online], s. 45.
- ³³ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ³⁴ The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation [online], s. 12.
- ³⁵ A Strategic Conflict Analysis of Central Asia [online], s. 45.
- ³⁶ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ³⁷ Water Diplomacy in Central Asia [online].
- ³⁸ Cooperative management of Transboundary Water Resources In Central Asia [online], s. 24.
- ³⁹ Water Conflict and Cooperation in Central Asia [online], s. 36.
- ⁴⁰ Water-related problems of Central Asia: Some results of the (GIWA) International Water Assessment Program [online], s. 11.

- ⁴¹ Water Conflict and Cooperation in Central Asia [online], s. 36.
- ⁴² Central Asian States Wrangle Over Water [online].
- ⁴³ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ⁴⁴ Srov. BUZAN, Barry, WEAVRE, Ole, DE WILDE, Jaap, Bezpečnost, Nový rámec pro analýzu, s. 109.
- ⁴⁵ Water Conflict and Cooperation in Central Asia [online], s. 36.
- ⁴⁶ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ⁴⁷ Srov. JUST, Richard, NETANYAHU, Sinaia, Conflict and Cooperation on Trans-boundary Water Resources, s. 10–11.
- ⁴⁸ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ⁴⁹ HORÁK, Slavomír, Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR, s. 120.
- ⁵⁰ LEICHTOVÁ, Magdaléna, Tádžikistán – Rozpad po rozpadu, s. 177–180.
- ⁵¹ Russian aluminium giant to invest in Tajik plants [online].
- ⁵² Tajikistan's Ambitious Energy Projects Cause Tension With Uzbekistan [online].
- ⁵³ Central Asia: Kazakh, Tajik Presidents Show Oil And Water Do Mix [online].
- ⁵⁴ HORÁK, Slavomír, Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR, s. 98.
- ⁵⁵ A Strategic Conflict Analysis of Central Asia [online], s. 45.
- ⁵⁶ Water Diplomacy in Central Asia [online].
- ⁵⁷ Již v roce 1992 se vyskytly první problémy s dodávkami ropy, uhlí a plynu. V roce 1995 byly dodávky uhlí o polovinu menší než před rokem 1990 a dodávky ropy tvořily pouhých 10 % z množství, na které byl Kyrgyzstán zvyklý z dob sovětské éry.
- ⁵⁸ The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation [online], s. 12.
- ⁵⁹ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia Revisited [online], s. 24.
- ⁶⁰ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ⁶¹ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ⁶² Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia Revisited [online], s. 24.
- ⁶³ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ⁶⁴ Stalemate in the Aral Sea Basin: Will Kyrgyzstan's New Water Law Bring the Downstream Nations Back to the Multilateral Bargaining Table? [online].
- ⁶⁵ Central Asia: Water and Conflict [online], s. 45.
- ⁶⁶ Water Diplomacy in Central Asia [online].
- ⁶⁷ Central Asia: Water and Conflict [online], s. 45.
- ⁶⁸ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia Revisited [online], s. 24.
- ⁶⁹ The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation [online], s. 12.
- ⁷⁰ Central Asia: Water and Conflict [online], s. 45.
- ⁷¹ The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation [online], s. 12.
- ⁷² Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.
- ⁷³ National report of Turkmenistan on regional water partnership [online], s. 6.
- ⁷⁴ Leaders Of Turkmenistan, Uzbekistan Press Ahead With Bilateral Thaw [online].
- ⁷⁵ Bývalý turkmenský prezident. Režim, který nastolil v Turkmenistánu, je považován za sultanistický.
- ⁷⁶ Uzbekistan is looking west, Turkmenistan east [online].
- ⁷⁷ Central Asia: Water and Conflict [online], s. 45.
- ⁷⁸ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.
- ⁷⁹ Water-related problems of Central Asia: Some results of the (GIWA) International Water Assessment Program [online], s. 11.
- ⁸⁰ Tyto přehrady by měly být alokovány nad Toktogulskou přehradou a produkovat elektřinu v zimních měsících, kdy je jí nedostatek. Zároveň by nedocházelo ke ztrátám vody pro dolní státy, jelikož voda by byla zachycována v Toktogulu.
- ⁸¹ Nazarbayev Flexes Diplomatic Muscle During Visit To Kyrgyzstan [online].
- ⁸² Stalemate in the Aral Sea Basin: Will Kyrgyzstan's New Water Law Bring the Downstream Nations Back to the Multilateral Bargaining Table? [online].
- ⁸³ Tadžikistán: Sarezkoje ozero: geodinamičeskíe, techničeskíe, i socialnye aspekty problému [online].
- ⁸⁴ The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation [online], s. 12.
- ⁸⁵ Water-related problems of Central Asia: Some results of the (GIWA) International Water Assessment Program [online], s. 11.
- ⁸⁶ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.

⁸⁷ Central Asia: Water and Conflict [online], s. 45.

⁸⁸ Water-related problems of Central Asia: Some results of the (GIWA) International Water Assessment Program [online], s. 11.

⁸⁹ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.

⁹⁰ Mezinárodní vyjednávací vodní komise (Interstate Coordination Water Commission, ICWC), která vznikla na základě dohody z Alma-Aty.

⁹¹ BWO (Basin Water Organisation) Amudarja a BWO Syrdarja se zabývaly rozpory mezi státy a určovaly kvóty spotřeby vody v jednotlivých povodích. Měly také řídit rozdělení vodních zdrojů podle plánů sovětského ministerstva pro vodu. Obě organizace přežily rozpad SSSR a existují dodnes.

⁹² Cooperative management of Transboundary Water Resources In Central Asia [online], s. 24.

⁹³ Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible? [online], s. 28.

⁹⁴ Water, Conflict, and Regional Security In Central Asia [online], s. 47.

LITERATURA

Knižní zdroje a periodika

- [1] BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, de WILDE, Jaap. *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 267 s. ISBN 8090333362.
- [2] ČERNÝ, Ondřej. Kyrgyzstán – kandidátská země rozpadu?. IN WAISOVÁ, Šárka. *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. 295 s. ISBN 9788073800697.
- [3] DANNREUTHER, Roland. *International Security*. The Contemporary Agenda, Polity, 2007. 263 s. ISBN 0745635415, 9780745635415.
- [4] GLEICK, Peter. Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security. *International Security* [online]. 1993, roč. 18, č. 1 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/pss/2539033>>.
- [5] HORÁK, Slavomír. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008. 226 s. ISBN 9788024614724.
- [6] LEICHTOVÁ, Magdaléna. Tádžikistán – Rozpad po rozpadu. IN WAISOVÁ, Šárka. *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. 295 s. ISBN 9788073800697.
- [7] JUST, Richard, NETAHYAHU, Sinaia. *Conflict and Cooperation on Trans-boundary Water Resources*. Springer, 1998. 432 s. ISBN 0792381068, 9780792381068.
- [8] SWAIN, Ashok. *Managing Water Conflict: Asia, Africa, and the Middle East*. Routledge, 2004. 234 s. ISBN 071465566X, 9780714655666.

Internetové zdroje

- [9] *A Strategic Conflict Analysis of Central Asia* [online]. Central Asia – Caucasus Institute, 2005 [cit. 2009-02-14]. 45 s. Dostupný z WWW: <http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2005/SIDA_CA.pdf>.
- [10] *Central Asia: Kazakh, Tajik Presidents Show Oil And Water Do Mix* [online]. EURASIANET.org, 2008 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/pp051408.shtml>>.
- [11] *Central Asian States Wrangle Over Water* [online]. EURASIANET.org, 2000 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/environment/articles/eav040500.shtml>>.

- [12] *International Crisis Group: Central Asia: Water and Conflict* [online]. Crisisgroup.org, 2002 [cit. 2009-02-14]. 45 s. Dostupný z WWW: <<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1440>>.
- [13] *Conflict and Cooperation in Managing International Water Resources* [online]. The World Bank, 1994 [cit. 2009-02-14]. 42 s. Dostupný z WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/1994/05/01/000009265_3970716141014/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
- [14] *Cooperative management of Transboundary Water Resources*. In Central Asia [online]. Department of Civil, Architectural and Environmental Engineering: The University of Texas at Austin, 2003 [cit. 2009-02-14]. 24 s. Dostupný z WWW: <<http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aryl/CentralAsiaWater-McKinney.pdf>>.
- [15] *Konflikt o vodu ve Střední Asii* [online]. Infoservis společnosti Člověk v tísní při České televizi, o.p.s., 2004 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.infoservis.net/art.php?id=1069233141>>.
- [16] *Leaders Of Turkmenistan, Uzbekistan Press Ahead With Bilateral Thaw* [online]. EURASIANET.org, 2004 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav120204.shtml>>.
- [17] *Managing the water resources in Central Asia: Is cooperation possible?* [online]. University of Essex, 2004 [cit. 2009-02-14]. 28 s. Dostupný z WWW: <<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws21/Karaev.pdf>>.
- [18] *National report of Turkmenistan on regional water partnership* [online]. Central Asia and Caucasus, 2001 [cit. 2009-02-14]. 6 s. Dostupný z WWW: <<http://www.gwpcacena.net/en/pdf/turkmenistan.pdf>>.
- [19] *Nazarbayev Flexes Diplomatic Muscle During Visit To Kyrgyzstan* [online]. EURASIANET.org, 2007 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav050107.shtml>>.
- [20] *Republic of Uzbekistan: Agricultural Sector Review and Planning* [online]. Asian Development Bank (ADB) – *Fighting Poverty in Asia and the Pacific*, 2005 [cit. 2009-02-14]. 320 s. Dostupný z WWW: <<http://www.adb.org/Documents/Reports/Consultant/37148-UZB/37148-UZB-TACR.pdf>>.
- [21] *Rewiring (tele)geography*. INFRANET LAB [online], 2008, březen 4. [cit. 2008-03-04]. Dostupný z WWW: <http://infranetlab.org/blog/wp-content/uploads/2008/09/08_09_03_central_asia_water.jpg>.
- [22] *Russian aluminium giant to invest in Tajik plants* [online]. EURASIANET.org, 2004 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/resource/tajikistan/hypermail/200411/0028.shtml>>.
- [23] *Stalemate in the Aral Sea Basin: Will Kyrgyzstan's New Water Law Bring the Downstream Nations Back to the Multilateral Bargaining Table?* [online]. *Stalemate in the Aral Sea Basin: Kyrgyzstan's New Water Law*, 2003 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.angelfire.com/md3/heltz>>.
- [24] MAKIEVSKIJ, Petr, MUCHABBATOV, Cholnazar. Tadžikistan, Sarezkoje ozero: Geodynamičeskije, techničeskije i socialnye aspekty probelmy. *Centralnaja Azija i Kavkaz*. 1999 ,roč. 3, č. 2. [online]. [cit. 2009-08-07]. Dostupný z WWW: <http://www.cac.org/journal/cac-03-1999/st_24_makievsk.shtml>.
- [25] *Tajikistan's Ambitious Energy Projects Cause Tension With Uzbekistan* [online]. EURASIANET.org, 2006 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav100406.shtml>>.

- [26] *The Governance of Central Asian Waters: National Interests versus Regional Cooperation* [online]. United Nations Institute For Disarmament Research, 2007 [cit. 2009-02-14]. 12 s. Dostupný z WWW: <<http://www.unidir.ch/pdf/articles/pdf-art2687.pdf>>.
- [27] The identification of water conflict and its resolution [online]. *Scientific Journal FACTA UNIVERSITATIS* (University of Nis), 2008 [cit. 2009-02-14]. 13 s. Dostupný z WWW: <<http://facta.junis.ni.ac.rs/pas/pas2008/pas2008-07.pdf>>.
- [28] *Uzbekistan is looking west, Turkmenistan east* [online], Ferghana.ru Information Agency, Moscow, 2008 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2342>>.
- [29] *Water and Conflict – lessons learned and options available on conflict prevention and resolution in water governance* [online]. Dansk Institute for International Studier · DIIS, 2004. [cit. 2009-02-14]. 11 s. Dostupný z WWW: <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2004/hmr_WaterConflict_web.pdf>.
- [30] Water, Conflict, and Regional Security. In *Central Asia Revisited* [online]. New York University School of Law, 2002 [cit. 2009-02-14]. 24 s. Dostupný z WWW: <<http://www.law.nyu.edu/JOURNALS/ENVTLAW/issues/vol11/2/kemelova.pdf>>.
- [31] *Water Could Become Major Catalyst For Conflict* [online]. EURASIANET.org, 2005 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/pp091805.shtml>>.
- [32] Water Conflict and Cooperation in Central Asia [online]. *Human Development Reports – United Nations Development Programme*, 2006 [cit. 2009-02-14]. 36 s. Dostupný z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/papers/Weinthal%20Erika.pdf>>.
- [33] Water, Conflict, and Regional Security In *Central Asia* [online]. New York University School of Law, 2002 [cit. 2009-02-14]. 47 s. Dostupný z WWW: <<http://www.law.nyu.edu/journals/envtllaw/issues/vol10/3/v10n3a2.pdf>>.
- [34] Water Diplomacy in Central Asia [online]. *Middle East Review of International Affairs*, 2005 [cit. 2009-02-14]. Dostupný z WWW: <<http://meria.idc.ac.il/journal/2005/issue1/jv9no1a5.html>>.
- [35] *Water-related problems of Central Asia: Some results of the (GIWA) International Water Assessment Program* [online]. United Nations Environment Programme (UNEP), 2004 [cit. 2009-02-14]. 11 s. Dostupný z WWW: <http://www.unep.org/dewa/giwa/publications/articles/ambio/article_7.pdf>.